

Göstergeler neyi gösterir?

Dr. Lütfü Hanoğlu

Dergimizin ilk iki sayısında Hayrettin Kara'nın "Göstergeleri doğru okumak" başlıklı halüsinasyon fenomenini normallik / anormallik dikotomisinin eleştirisi çerçevesinde gözden geçirdiği zihin açıcı yazısını okuduk.

Kara, bizi okuyucusunun konu üzerine düşünmesini isteyen yazarların yaptığı gibi halüsinasyonun gerçek-

tende sıklıkla algılandığı gibi mutlak patoloji içeren bir şey olup olmadığı sorusu ile baş başa bırakarak yazısını tamamlamıştı.

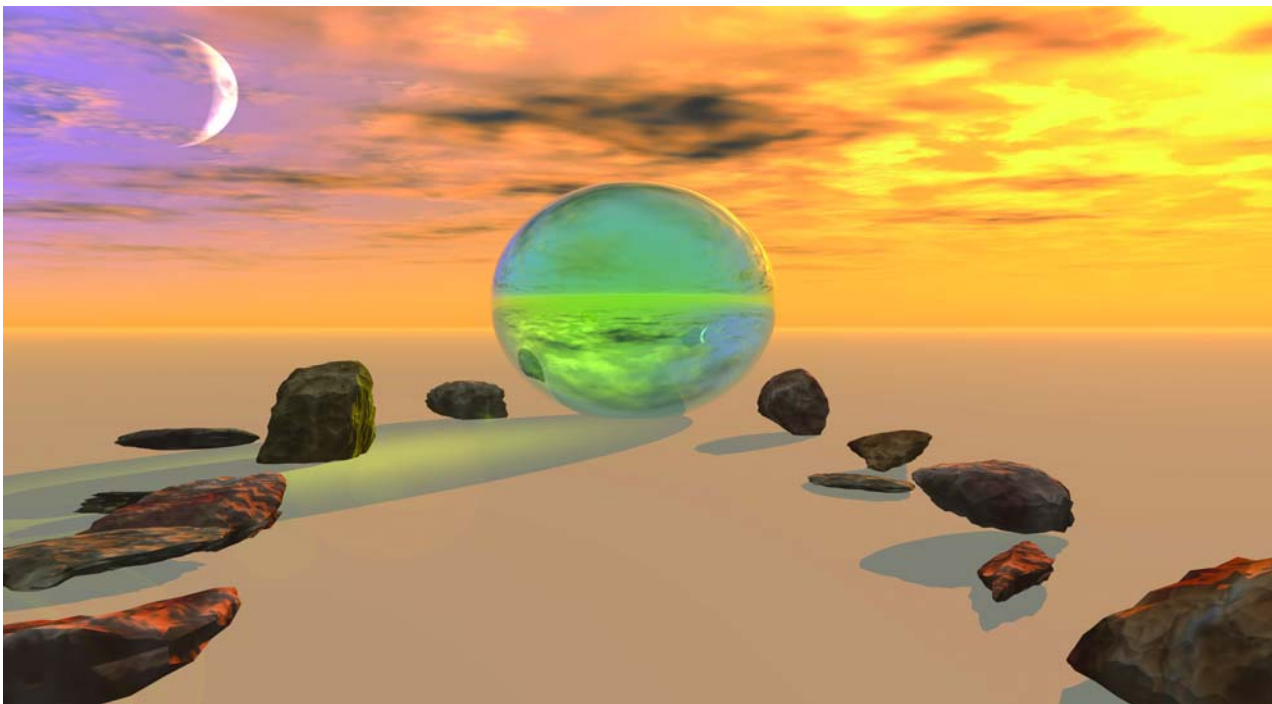
Onun temel tartışma noktası, normal / anormal dikotomisi, tıbbın pratik olarak hastalık için belirli sınırlar koyma zorunluluğumuzun yanı sıra "normalite"nin aslında bir yelpaze olarak ele alınır mı ne olduğu, nerede başlayıp bittiği ile ilişkili olarak anlaşılabilir.

Ama yazının ana teması, Dostoyevs-

ki'nin söylediği, "Tamam halüsinasyonları hastalar görür, ama bu onların gördüklerinin gerçek olmadığı anlamını taşır mı?" sorusu çerçevesinde de görülebilir.

İşte benimde zihnimi harekete geçiren bu soru, daha doğrusu bu sorunun biraz ters yüz edilmiş hali...

İnsan beyni nasıl oluyor da aslında sadece zihinde var olan (inşa edilen) bazı tasarımların gerçek, yani dış dünyadaki bir takım varlıklara ilişkin

olduğunu; bazı tasarımların gerçek olmayan, dış dünyadaki bir gerçekliğe tekabül etmeyen, zihnin kendi kendine ürettiği bir şey olduğunu ayırt edebiliyor ya da ayırt edemiyor?

Şimdi “medikal modelin indirgeyici yaklaşımını biraz olsun esnetmek için” belki bilim ve felsefeyi de yardıma çağırarak mümkün olur.

Nörobilimin verileri sayesinde biliyoruz ki, duyumlardan algı inşa edilirken önce nesne özelliklerine (şekil, renk, hareket vb.) ayrılıyor ve bu özelliklerin ayrı beyinsel bölgelerde ayrı sinir hücreleri toplulukları tarafından ayrıntılı analizinin sonrasında bu kez insan için anlamlı bir nesne haline gelmek üzere yeniden birleştiriliyor.

Ama İngiliz deneyicilerin keşfetmiş ve “basit duyumlar” olarak ifade etmiş oldukları gibi: Dış dünya nesnelerinin yansımalarından bir gerçeklik oluşturmak; yani gerçekliğin aslına sadık bir temsiline oluşturulması amacıyla kullanılan ama bir yönü ile de aslında bir kurgu, inşa edilmiş bir şey olan bu tasarımlardan, yeni ve gerçek bir varlığı olmayan, beklili de gerçek dünyada asla var olmamış / olmayacak şeyler (imgeler) üretebilme kabiliyeti yani “tahayyül” de insanda bulunmaktadır.

Ve yine aslında ta antikite ve onun çok güçlü takipçisi İbn-i Sina tarafından hayvani ruha, yani insan bedenine ait “iç duyular” dan bir meleke olarak tanımlanmış, kayda geçmiş durumdadır.

Kindi 800'lü yıllarda dış gerçeklik algısı, düşünce ve rüyaların ilişkisi hakkında “Risale fi mahiyeti'n-nevm ve'r-rüya” adlı eserinde, “Rüya, nefsin düşüncesi kullanıp, duyuyu kullanımdan kaldırmadır. Sonucu bakımından rüya, nefis, duyuyu bırakıp düşünceye yöneldiği için, düşünceye konu olan her şeklin tasarlama gücü sayesinde nefiste oluşan izlenimdir,” diyor.

Modern nörobilimin verileri de (bir zaman sonra ve deneysel olarak kanıtlanmış bir biçimde) gerçekten dış gerçeklik algısının beyindeki sinirsel organizasyon karşılıklarının zihinsel imgeleminkilerle, bunların da rüyaların ortaya çıktığı REM uykusu esnasında aktive olan beyin alanları ile ve organik lezyonlar sonucu halüsinasyon gözlenen hastalarda lezyonların yine aynı beyinsel bölgeler ile ilişkili olduğunu söylüyor.

Şimdi tekrar başa dönersek, doğrusu bu kadar bilim ve felsefeye gerek kalmadan da sıradan insan, zihni dış gerçekliğin olağan algısı ile rüya, tahayyül, halüsinasyon gibi durumların ilişkili olduğunu hisseder.

Hatta bu zihinsel tasarım biçimlerinden gerçekliğin algısı dışındakilerin bazen daha fazla “gerçek” bilgi taşıyabileceğini düşünür / inanır. (Hayrettin Bey’in edebi örnekleri, ya da kendimizi kısa bir yoklama bunu bize ispata yeter.)

Aradaki fenomenolojik farkları gözden geçirecek, dış gerçekliğin algısı zorunlu, irade dışıdır. (Gözlerimiz açıkken görme alanımıza giren şeyleri algılamamak gibi bir durumumuz söz konusu olamaz.) Gerçek olduğu hemen her zaman bilinir.

Tahayyül ise iradidir ve yine her zaman dış gerçeklikten farklı olduğu bilinir ve kişi tarafından yönlendirilebilir. Rüya ve halüsinasyon ise gayri iradidir. Ortaya çıkmak için bizden izin almazlar. Ve hemen her zaman gerçeklikle karışmak, onun yerini almak için çaba gösterirler.

Burada “berrak rüya” (Lucid dreaming) dediğimiz bir durumun aydınlatıcı bir istisna olduğunu söylemek gerekir.

Bu tür rüyaların rüya olduğu kişi tarafından bilinir ve hatta imgelemde olduğu gibi yönlendirilebilir.

Demek ki, hepsi aslen birer “zihinsel tasarım” olan durumlar arasında ana ayırıcı unsur, zihindeki bu tasarımın içeriden mi yoksa dışarıdan mı geldiği (göstergelerin neyi gösterdiği) dir. Bunun için elbette beyinsel karşılığı olan bir takım zihinsel takip mekanizmaları vardır, ama öyle anlaşılıyor ki bunlar söz konusu tasarımların oluşma mekanizmalarının insandaki doğası gereği o kadar da muhkem değildirler.

Öyleyse Kara’yı da onaylayacak şe-

Kindi 800'lü yıllarda dış gerçeklik algısı, düşünce ve rüyaların ilişkisi hakkında “Risale fi mahiyeti'n-nevm ve'r-rüya” adlı eserinde, “Rüya, nefsin düşüncesi kullanıp, duyuyu kullanımdan kaldırmadır. Sonucu bakımından rüya, nefis, duyuyu bırakıp düşünceye yöneldiği için, düşünceye konu olan her şeklin tasarlama gücü sayesinde nefiste oluşan izlenimdir,” diyor.

kilde belki şöyle söyleyebiliriz: Halüsinasyon, aslında bir yan etki/ürün gibi, tahayyülün, insanın parlak imgelem/düşünce gücünün, giderek ondan çıkmış gibi görünen düşünme yeteneğinin karanlık kardeşi, insana verilen ödülün katlanılması gereken lanetli tarafı gibidir.

Ya da tam tersi...